

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

دانشکده علوم انسانی

رشته زبان و ادبیات فارسی

تاریخ ادبیات ۳

مؤلف: دکتر توفیق ه. سبحانی

تهیه کننده اسلاید: دکتر فاطمه کوپا

تعداد واحد: ۲

از سری انتشارات آزمایشی متون درسی

اهداف كلي درس

هدف كلي از درس تاريخ ادبيات ۳ آشنايي دانشجو با ويژگي هاي شعر و تحول آن در عهد صفوي، افشاريه، زنديه و قاجارويه و گويندگان و نويسندگان مطرح اين دوران است.

اهداف رفتاري

انتظار مي رود که دانشجو پس از مطالعه اين درس بتواند به نحوي مستدل درباره تحول شعر در عهد صفوي، افشاريه و.. بحث کند و اطلاعاتي نسبتا مبسوط درباره گویندگان و نویسندگان مطرح اين دوران ارائه دهد.

گفتار اول

ویژگی های شعر و تحول آن
در عهد صفوی

ویژگی های شعر

۱- تنوع سبک ها :

- وجود شیوه های گوناگون سرایش شعر به دلیل گستردگی منطقه جغرافیایی (طرز یا سبک شعر پیش از قرن دهم).

- رواج سبک هندی به عنوان سبک رایج شعری.

تنوع سبک‌ها ۲

سرایندگان مقلد سبک ادوار پیشین در شعر حماسی از فردوسی
در قصیده از خاقانی، انوری، در غزل از بابا فغانی، امیر خسرو
دهلوی و حافظ سرمشق گرفته اند.

۲- تشخیص

جاندارانگاری در دوره صفوی از آرایه های غالب شعری است و این امر بر جنبه **تخیل** شعر این دوره می افزاید.

زان چهره گل به دامن اندیشه می کنم
خورشید می فشارم و در شیشه می کنم

۳- کاربرد تمثیل یا ارسال المثل

دلیل این امر ورود مضامین مربوط به محیط زندگی و رویدادهای روزمره آن در شعر است.

مرا کیفیتي زان چشم کافي است

(ریاضت کش به بادامي بسازد)

طالب

۴- رواج تك بيت

در شعر این دوره تك بيت هاي وجود دارد كه مثل نيستند اما
حكم مثل ساير يافته اند:

نيست اوج اعتبار پوچ مغزان را ثبات
كوزه خالي فتد زود از کنار بامها

۵-سادگی لفظ و تازگی زبان

بیرون آمدن شعر از محدوده **زبان ادبی** و انعکاس بسیاری از لغات و ترکیبات آن دوره در شعر و نزدیک شدن شعر به سطح ذوق و ادراک عام:

در غربت مرگ بیم تنهایی نیست
یاران عزیز (آن طرف) بیشترند

۶- افراط در کاربرد صور خیال

افراط در استعمال صور خیال (مجاز، تشبیه و استعاره) که موجب دشواری ادراک مضمون می شود:

دل (دامن مجاورت) چشم تر گرفت
با (طفل اشك) صحبت دیوانه در گرفت

۷- رواج سبک هندی

- ویژگیهای سبکی: تخیل دقیق، الفاظ ساده، کثرت صور خیال، آوردن مثل.

- وجه تسمیه سبک: شاعران این سبک عمدتاً زبان فارسی را در هند آموخته اند.

۸- چیرگی معنی بر لفظ

فقدان توازن میان لفظ و معنا و افزونی کفه معنی بر لفظ تا حد
عدم تحمل لفظ و تلاش شاعر در همراهی خیالات باریک دقیق
با معانی.

۹- مبالغه در ایجاز

گنجاندن مضامین دقیق در قالب یک بیت یا مصراع و توسل شاعر به ایجاز حذف و راه یافتن ایجاز مخل به آثار شاعران درجه دوم.

۱۰- تکرار قافیه

میم باز بیگانه مشربست
تبسم غریب دیار لبست
عروس غمست این که بر خاطر
زبان در دهانست و لب بر لبست

تکرار لب در چند قافیه

۱۱- قالب شعر ۱

- افزونی قوالب غزل و مثنوی بر دیگر قالب ها به ویژه قصیده.

- تنوع موضوع غزل: عشق، فراق، امید، یاس و.....

- تغییر در تعداد ابیات غزل (پنج تا بیش از ۱۴ بیت).

۱۱- قالب شعر ۲

- رواج قصیده سرایی با موضوعات: مدح رسول اکرم (ص) ائمه اطهار (ع)، شاهان، سرداران.

- نزدیکی زبان قصیده به قصیده های پایان قرن هشتم و تفصیل و بلندی قصاید.

۱۲- ابهام

اصرار شاعر بر ایجاد پیچ و تاب در طرز بیان
مضمون ساده:

دیدار می‌نمایی و پرهیز می‌کنی
بازار خویش و آتش ماتیز می‌کنی
این دوره:

زیرکاری نظر می‌پوشد از عشاق سودایی
دکانداری است در جوش خریداران دکان بستن

۱۳-مضمون تراشي

خاصيت سرمه در گرفتگي صدا:

از شهيدان نگاهت ناله هرگز بر نخاست
گوپيا با سرمه دادند آب شمشير تو را

۱۴- تناسب میان کلمات شعر

الفت و ارتباط کلمات شعر:

یوسف من زیر لب تاکی گذاری خال نیل

این کبوتر در خور چاه زرخدان تو نیست

(یوسف، نیل، چاه، کبوتر- لب، خال، زرخدان)

گفتار دوم

ویژگی های شاعران عهد صفوی

۱- مضمون يابي

يافتن و گنجاندن مضامين خيال انگيز و شگفتي آفرين و قابل
حفظ:

زنقطه حرف شناسان کتاب دان شده اند
به چشم کم منگر نقطه سويدا را

۲- پیروی از خیال

خیال بندي کلام و تازه گویی و ابداع معانی غریب و نکته های
دیر یاب:

سواد شعر تو صائب جلای چشم دهد
ندیده است چنین سرمه اصفهان در خواب

۳- پیراستگی

پیراستن تدریجی عیوب و ناهمواری ها از شعر و عاری شدن
زبان شعرا از **نقص** با دور شدن از **ثنایی مشه‌دی** و نزدیک شدن
به **صائب تبریزی**.

۴- هندی سرایی یا مکتب هندی

دور شدن شاعران مقیم هند در مضمون یابی، تازه گویی، خیال پروری و تصویر سازی از صائب و اسیر اصفهانی و دیر یاب یا نایاب شدن بسیاری از مضامین اشعار آنها.

۵- ممارست

-تمرین و ممارست شاعران این عهد با پیروی از سر مشق های
در دسترس جهت جای دادن مضامین کوتاه و ظریف و دست
نیافتنی در کلامی کوتاه.

۶- کاربرد تشخیص در تمثیل

در این موارد شاعر ابتدا ادعایی می‌کند و سپس با ذکر مثالی روشن که دلیل یا نظیر آن ادعاست به روشن‌گری می‌پردازد:

ریشه نخل که‌نسال از جوان افزون ترست
بیشتر دلبستگی باشد به دنیا پیر را

۷-تازه یابی مضامین

اصرار شعرا در آوردن معانی و مضامین نو به دلیل خستگی آنها از تکرار اندیشه ها و گفته های اسلاف:

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

يك عمر مي توان سخن ز زلف یار گفت

۸- تقلید از پیشینیان

- تقلید کلی یا جزئی شعرا از پیشینیان (تتبع خمسه نظامی و دیوان حافظ)

- تتبع شاعران از التزام، تجدید مطلع، انتخاب ردیف های مشکل استادان گذشته

۹- لغزش در کاربرد الفاظ

راه یافتن لغزش هایی در الفاظ به واسطه جستجوی مضامین
خیال انگیز از سوی شاعران:

باشد همیشه یار درون دلم مدام
آن زهره ام کجاست که بینم به سوی دل
(همیشه و مدام به يك معنایند)

۱۰- گرایش به محیط ۱

- نزدیکی شاعران به طبیعت و محیط زندگی (برگرفتن مضمون از محیط اطراف).

- بیان موضوع به شیوه نویسندگان **سبک رمانتیسم اروپا** (برخورد با طبیعت و اطراف با احساس خود، آن گونه که می خواهند).

گرایش به محیط ۲

غمی هر دم به دل از سینه صد چاک می ریزد
ز سقف خانه درویش دایم خاک می ریزد
از بس گروی فتاد ایجاد زمین
هرکس به مقام خود بلندی دارد

۱۱- مضمون رباعي

-تأثر شعرا از مضامين شعراي ديگر با وجود ادعاي آنها در تكراري نبودن مضامين در آن عهد.

-استفاده از مضامين گذشته به دليل تقاضاي پيوسته مضمون و نکته از شاعر.

۱۲-بازي با كلمه

استفاده از معاني گوناگون يك كلمه و استفاده از صنعت جناس و ايهام جهت آفريدن مضامين جالب:

به دست غير دادي ساعد چون نقره خامت
به قربان سرت گردهم مكن اين خام دستي ها

گفتار سوم

موضوعات شعر و انواع آن

بعضي اطلاعات لازم

۱- حساب ابجد:

-قرار دادن اعداد خاص براي هر يك از حروف الفبا توسط اعراب
جهت حساب كردن (حساب جمل).

-ابجد، هوز، حطي، كلمن و.....

۱: ۱-ب: ۲-ج: ۳-د: ۴-ه: ۵-و.....

۲- ماده تاریخ ۱

استفاده شاعران از **حساب ابجد** جهت ساختن مصراع، عبارت یا کلمه ای که از مجموع حروف آن تاریخ واقعه ای استخراج می شد (اشاره به مرگ امیری).

ماده تاریخ ۲

چراغ اهل معنی خواجه حافظ که شمعی بود از نور تجلی
چو در خاک مصلی یافت منزل بجو تاریخش از **خاک مصلی**

خاک مصلی = ۷۹۱ (سال وفات حافظ)

۳- ساده معما ۱

پوشیده داشتن نام کسی یا چیزی در دل و آوردن **اوصافی** با **رموز و اشارات** که فهم مقصود، محتاج فکر و تامل و اعمال قلب و تصحیف و دانستن حساب ابجد است.

معما ۲

گر بخواهی نام آن زیبا رخ سیمین بدن
رو تو قلب قلب را بر قلب قلب زن

مقلوب قلب=بلق با پیوستن حرف وسط کلمه قلب یعنی لام(به
حساب اجد سی)، به مقلوب آن یس نام بلقیس در می آید.

هزل، هجو و طنز

هزل: ذکر چیزی به حسب ظاهر بر سبیل شوخی و بازی با مقصودی جدی.

هجو: بر شمردن معایب کسی یا دشنام به او.

طنز: بر شمردن نقص های کسی یا اجتماعی (در طنز صراحت هجو وجود ندارد).

۵-شهر آشوب یا شهر انگیز

-در وصف شهر یا صنفی به هجو یا جد.

-این نوع شعر از قبیل اشعار وصفی و غنایی است.

-شهر آشوب در قوالب مختلف، به ویژه رباعیسروده می شود.

ب- موضوع هاي شعر و انواع آن

۱- حماسه هاي تاريخي:

-نظم منظومه هاي تاريخي در بحر متقارب در بيان حال بزرگان دين و دولت با نظر به شاهنامه فردوسي.

-از آن جمله اند: شاهنامه ماضي (در شرح سلطنت شاه اسماعيل):
قاسمي گنابادي، شاهنامه نواب عالي (در پادشاهي شاه تهماسب).

حماسه هاي ديني

- در بيان مناقب، معجزه ها و پيروزي هاي پيامبر اسلام و بزرگان مذهب شيعه.
- قرار گرفتن اين آثار در شمار مثنوي هاي متوسط حماسي و قهرماني.
- صاحب قران نامه درباره امير حمزه صاحبقران.
- حمله حيدري در سرگذشت حضرت رسول (ص) و.....

۳-داستان سرایي

- توجه ویژه شاعران به نظم داستان های عاشقانه.
- توجه به سادگی و کوتاهی در این آثار.
- فرهاد و شیرین، ناظر و منظور: وحشی بافقی.
- مهر و محبت: حکیم شفايي اصفهاني.

۴- قصیده گویی و مدیحه سرایی ۱

- توجه شاعران قصیده گوی به قصیده جهت ابراز هنر شاعری، فراهم آوردن ساز و سامان زندگی، کسب اجر اخروی.

- اشتمال اکثر قصاید بر مدح نبی اکرم (ص) و ائمه شیعه (ع).

قصیده گویی و ۲

-تمایل زبان قصیده به قصیده های پایان سده **هشتم** و آغاز سده **دهم**.

-توجه قصیده سرایان به ایجاد طرزی تازه.

-نزدیک شدن زبان قصیده به زبان **تخاطب**.

-نزدیکی زبان و معانی قصیده و غزل.

۵-قصايد مصنوع

سرايندگان اين گونه اشعار عبارتند از:

اهلي شيرازي، جنوني بدخشي، عيشي هروي و
مطلع قصيده جنوني بدخشي:

رخ تو لاله و نسرين خط تو سبزه و ريحان
لب تو غنچه رنگين قد تو فتنه بستان

۶- منظومه های حکمی و عرفانی

- سرودن این گونه منظومه ها به تقلید از مخزن الاسرار، حدیقه و مثنوی.

- برخی از این آثار عبارتند از: **خلد برین**: وحشی بافقی، **مجمع الابدکار**: عرفی شیرازی و.....

۷-ساقی نامه

رواج ایجاد ساقی نامه در بحر **مقارب** یا **هزج** در موضوع های ناپایداری دنیا، بیهودگی جهان و هستی آن، پناه بردن به مستی و بی خبری و..... با مدح ائمه و پادشاهان و بزرگان در پایان آن.

۸- ستایش، مرثیه و دیگر اشعار مذهبی

- رواج اشعار مدیحه آمیز در ستایش نبی اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع).

- توجه شعرا به این گونه اشعار به عنوان **زکات قریحه و طبع خود**.

- از آن جمله اند: **حرز النجات: سلیمی تونی و.....**

و معروفترین آن: **دوازده بند: محتشم کاشانی**.

مکتب وقوع

ظهور مکتبی تازه به عنوان **برزخ** میان شعر عصر **تیموری** و سبک معروف **هندي** (در بیان حالات **عشق** و **عاشقی** از روی واقع: ماجراهای میان عاشق و معشوق، با زبانی قابل فهم و عاری از پیرایه های ادبی).

گفتار چہارم

شاعران معروف عہد صفوی

اهلي

-معاصر شاه اسماعيل و شاه تهماسب صفوي.

-سراينده مثنوي **سحر حلال** به نام شاه اسماعيل.

-صاحب سه قصيده مصنوع به اقتفای **سلمان ساوجي**.

مثنوي هاي اهلي

-شمع و پروانه در بحر هزج در مسائل عرفاني.

-سحر حلال به نام شاه اسماعيل (در موضوع عشق جم به دختر
پسر عموي خود گل).

-اشعار ديگر او: رساله نغز، فوايد الفوايد، ساقی نامه و.....

وحشي بافقي

-يکي از شاعران بزرگ و نام آور ايران در قرن **دهم** هجري.

-همراه بودن هميشگي شعرا و مفاهيم عاشقانه و به سبک مکتب
وقوع.

-تتبع وحشي از **بابا فغاني** و با شيوه اي سهل و ممتنع.

آثار وحشي

-مثنوي خلد برين: به تقليد از مخزن الاسرار.

-ناظر و منظور: داستاني عاشقانه و بر وزن خسرو و شيرين.

-فرهاد و شيرين: بهترين مثنوي وحشي كه ناتمام مانده است.

ویژگی های اشعار وحشی

-سادگی، روانی و بی پیرایگی.

-پرهیز از به کار بردن لغات عربی.

-تأثیر و حضور عواطف تند و افراطی در شعر وحشی.

کلیات محتشم کاشانی

- صباثیه: اشعار دوران کودکی.
- شبابیه: شعر های دوران جوانی.
- شبییه: اشعار دوران پیری.
- ماده تاریخ ها.
- معمیات.
- جلالیه.
- نقل عشاق.

محتشم

-شهرت قصاید محتشم به جامع اللطائف.

-تتبع محتشم از متقدمان در نظم و نثر.

-برخورداری دوازده بند او در سوگ حضرت سید الشهداء(ع).

از زبانی ساده، صمیمی و صریح.

شیخ بهایی

از علما و شعراي معروف سده دهم و یازدهم.

تالیفات: جامع عباسي به فارسي در فقه.

خلاصه الحساب، كشكول مجموعه اي در مطالب گوناگون، تشریح

افلاك در هیئت.

آثار شيخ بهايي

-فوائد الصمديه در نحو.

-مفتاح الفلاح، حبل المتين في احكام احكام الدين.

-منظومه هاي نان و حلوا، سوانح الحجاز، شير و شكر، نان و پنير

و.....

ویژگی های شعر بهایی

- روانی و سادگی بیان.
- وجود چاشنی **عرفان** در شعر او.
- به کارگیری اصطلاحات **عرفا و متصوفه** در اشعار خود.
- انتقاد از ریا و تزویر در اشعار طنز آلود و نیشدار.

کلیم کاشانی

- ملقب به خلاق المعانی دوم.
- توجه ویژه کلیم به صائب.
- مهارت در سرودن انواع شعر به زبانی ساده و گاه دور از انسجام.
- وجود حال و هوای غزل و تغزل در قصاید او.

شعر کلیم

- جلوه گري هنر اصلي کلیم در **غزل**.
- توجه شاعر به موضوعات سختي و رنج سفر، سردی و گرمی هوا و.... در تشبیب قصاید.
- امتیاز کلیم در **مضمون آفرینی، خیال بندی و تمثیل**.

ویژگی های شعر کلیم

۱- معنی آفرینی و خیال بافی:

حدیث بحر فراموش شد که دور از تو
ز بس گریسته ام آب برد دریا را
(وجود بارز تخیل و مضمون آفرینی در بیت)

۲-تمثیل

مرا مسوز که نازت به کبریا افتد

(چو خس تمام شود شعله هم زیا افتد)

در محفلی که تازه درآیی گرفته باش

(اول به باغ غنچه گره بر جبین زند)

۳-تخیل

برخورداری اکثر اشعار او از تخیل:

ما ز آغاز و ز انجام جهان بی خبریم
اول و آخر این کهنه کتاب افتاده است

۴- استعمال زبان محاوره

بدنامي حيات دو روزي نبود بيش
آن هم کلیم با تو بگویم چه سان گذشت
يك روز صرف بستن دل شد به آن و این
روز دگر به کندن دل زین و آن گذشت

صائب تبریزی ۱

-بزرگ ترین شاعر قرن یازدهم هجری.

-تقسیم بندی موضوعی دیوان صائب: **مرآت الجمال**: وصف اندام معشوق، **آرایش نگار**: مربوط به آئینه و شانه، **میخانه**: راجع به می و میخانه، **واجب الحفظ**: نخبه مطالع غزلها.

صائب ۲

- توجه و استقبال صائب از مولوي، حافظ، سعدي و....

- شباهت شعر صائب از نظر توصيف جزئیات احوال و تجسم حقایق حیات به نثر اروپایی.

- مایه گرفتن شعر صائب از فرهنگ مردم.

ویژگی های شعر صائب

۱- تمثیل

غلبه بارز تمثیل در شعر صائب:

عیب پاکان زود بر مردم هویدا می شود
در میان شیر خالص موی رسوا می شود

۲- نازکي اندیشه

صائب رنج و کوشش شاعر را جهت رسیدن به معانی نازک
ضروري مي داند:

تا به مغز سخن افتاده مراره صائب
پوست بر پیکر من تنگتر از پسته شده است

۳- جوینده زیبایی در غرابت

صائب علی رغم باور عام که **غرابت** را مخل فصاحت می دانند،
وجود آن در شعر را موجب زیبایی بیان می داند:

دل خراب مرا جور آسمان کم بود
که چشم شوخ تو ظالم هم آسمان گون شد

(غرابت رنگ آبی چشمان یار)

۴- کاربرد صور پویای خیال

موجیم که آسودگی ما عدم ماست
ما زنده از آنیم که آرام نگیریم
بیهوده دست بر دل ما می نهد طبیب
با شور بحر پنجه مرجان چه می کند

۵- تشخیص:

زبی تابی چنان سر رشته تدبیر گم کردم
که از سیماب می گیرم سراغ آرمیدن را

۶- کاربرد غزل در هر زمینه:

وصف طبیعت، عشق‌بازی، پند و اندرز و.....

۷- همه جانبگي

صائب در هر زمينه اي مثل ها و ابیاتي متعدد دارد:

ظالم به ظلم خویش گرفتار می شود

از پیچ و تاب نیست رهایی کند را

۸-شاعر تك بيت ها

در هر غزل صائب ابیاتی برجسته وجود دارد که بر زبان اهل
ادب جاری است:

در خشکسال آب گهر کم نمی شود
بخل فلک به اهل قناعت چه می کند؟

بیدل دهلوی ۱

دلایل اعتقاد پارسی شناسان هند به بیدل:
اول آن که آنها او را صاحب کمالات معنوی می دانند، دوم آن که
او را بعد از **امیر خسرو و جامی** بزرگ ترین شاعر تلقی می کنند
که در عرفان مقامی والا دارد.

بیدل ۲

-به اوج رسیدن **سبک هندی** در شعر بیدل (تلقی شعر بیدل به عنوان نمونه تمام عیار اسلوب هندی در میان شعرا).

-سعی بیدل در دور کردن خواننده از میدان **اصلي تداعي ها** و **خیال های رایج** و ایجاد شگفتی در او.

آثار بیدل

آثار منشور: مراسلات، چهار عنصر، نکات.

آثار منظوم: مثنوی ها: عرفات، طلسم حیرت، طور معرفت، محیط اعظم، تنبیه المهوسین، قصاید ترجیع بند ها و.....

ویژگی های شعر بیدل

۱- ترکیب های خاص:

فرصت کمین:

آن قدر فرصت کمین قطع الفتها نه ایم.....

حیرت آهنگ:

حیرت آهنگم که میفهمد زبان راز من.....

۲- انتخاب اوزان عروضي:

طبع آزمائي بيدل در اوزان خاص عروضي: بحر كامل مثنى،
رجز مثنى مطوي و.....

۳- کاربرد رديف هاي مشكل:

گرم نويد كيست سروش شكست رنگ
كز خویش رفته ايم به دوش شكست رنگ

۴- حس آميزي

- بيان و تعبير مطالب به گونه اي كه موجب آميخته شدن دو حس به يکديگر مي شود.

- شمع روشن مي توان کرد از صدای عندليب.
(آمیختن دو حس دیدار و شنیدار)

۵- تصاویر متناقض

غیر عریانی لباسی نیست تا پوشد کسی
از خجالت چون صدا در خویش پنهانیم ما
(عریانی و پوشیدن)

۶- مصراع دوم به عنوان کلید مفهوم بیت:

ما و تو خراب اعتقادیم بت کار به کفر و دین ندارد

گفتار هشتم

افشاریه و زندیه

میرزا مهدی خان استر آبادی

متولد استر آباد و متخلص به **کوکب** و مولف دو کتاب **دره نادری** (مغلق ترین کتاب نثر فارسی) ، **تاریخ جهانگشای نادری** (مفصل تر و ساده تر و روشن تر از **دره**) **سنگلاخ** کتاب دیگر او در لغت ترکی و فارسی.

ویژگی های نثر میرزا مهدی خان

- حذف افعال بدون قرینه.
- آوردن (آن) به عنوان ضمیر ذي روح.
- مطابقت صفت و موصوف در تذکیر و تانیث.
- آوردن وجه و صفي افعال.

آثار لطفعلي آذر بيگدلي

-مثنويي به نام يوسف و زليخا.

-تذکره اي به نام آتشکده در احوال ۸۴۲ تن با نمونه اشعار آنها
با استفاده از تذکره هاي دولت شاه سمرقندي، هفت اقليم و.....

مشتاق اصفهاني

-باور شعراي معاصر مشتاق به استادي او.

-پرهيز مشتاق از مديحه سرايي و انحصار مديح به مناقب نبي
اکرم(ص)و.....

-قرار گرفتن او در جایگاه پیشروان نهضت بازگشت و کوشش
در حذف سبک هندي.

گفتار اول

اوضاع اجتماعي و ادبي ايران در دوره قاجاريه

اصلاحات فرهنگي و آموزشي امير کبير ۱

- حذف القاب و تعارفات بي معني.
- اعزام محصل به خارج.
- استخدام معلمان و استادان خارجي.
- انتشار روزنامه و کتاب.

اصلاحات... ۲

-تاسيس مدرسه دارالفنون.

-رواج زبان هاي خارجي.

-داير كردن فنون نظامي و طب.

نهضت بازگشت ادبی در این دوره ۱

-آغاز نهضت بازگشت ادبی در اواخر عهد زندیه.

-ستایش و مدح شاهان قاجار به شیوه عصر غزنوی و سلجوقی.

-شباهت اوزان قصاید و نوع مضمون تغزل ها به آثار گویندگان
غزنوی و سلجوقی.

نهضت بازگشت ادبي... ۲

-پيروي فروغي و نشاط در غزل از سعدي.

-قرار گرفتن قصيده سرايي به عنوان فن عمده شعر در دوره قاجار (به دليل رونق شعر درباري).

-توجه به شاهنامه و مثنوي سرايي در عهد قاجار (شاهنشاه نامه صبا).

نهضت بازگشت... ۳

- دور شدن نثر فارسي از سستي و ضعف رايج دوره صفوي در اوایل این دوره.

- رهايي نثر از کاربرد لغات مشکل عربي، سجع ها و استعاره هاي پيچيده.

- مطرح شدن **مفتون و نشاط** به عنوان نمايندگان نثر این دوره.

نظر مخالفان درباره نهضت بازگشت

-عدم برخورداری این سبک از جایگاهی رفیع به دلیل وجود مدیحه های مکرر و اشعار بی محتوا و تقلیدی.

-تکرار تم ها و درون مایه های دوران قبل در شعر این دوره.

-عدم انعکاس تحولات اجتماعی در شعر.

نظر موافقان نهضت بازگشت

- ارزش و اهمیت نهضت در متوقف ساختن سیر انحطاط شعر دوره صفوی.

- زمینه سازی ارزشمند نهضت جهت تجدید حیات ادبی.

- پیشگیری نهضت بازگشت از در غلتیدن شعر به دامن شعر در حال انحطاط اروپا.

گفتار دوم

شاعران معروف اوایل دوره قاجار

آثار صبای کاشانی ۱

-شاهنشاه نامه: داستانی حماسی به شیوه شاهنامه در ستایش و ذکر وقایع پادشاهی فتحعلی شاه و مآثر آغا محمدخان و فتوحات عباس میرزا.

-دیوان: در قالب قصیده و غزل.

آثار صبا ۲

- خداوند نامه: در بیان معجزات نبی اکرم (ص) و دلآوری های حضرت علی (ع).

- عبرت نامه: در مدح فتحعلی شاه.

- گلشن صبا: به تقلید تحفة العراقین و بوستان.

آثار نشاط

- دیباچه ها، خطبه ها، وقف نامه ها و.....
- مدیحه ها، قباله ها، قصاید و.....
- نامه ها و فرمان های فتحعلی شاه.
- قطعات ادبی و حکایات اخلاقی.

سبک نشاط

-نثر نشاط حد فاصل نثر و صاف و سعدي است.

-انشاي او در ترسل ها نسبت به قرون سابق ساده تر و نسبت به زمان ما مصنوع است.

-اشعار او علي رغم صنايع شعري و تركيب هاي نامانوس ساده و روان است.

آثار مجمر اصفهاني

- ديوان شامل:قصايد،قطعات،تركيب بند.
- اشعاري در هزل و هجو.
- يك مثنوي به سبك تحفه العراقين.
- قطعات منثور به سبك گلستان.

آثار وصال شیرازی

- مثنوی بزم وصال به پیروی از فردوسی.
- تکمیل مثنوی فرهاد و شیرین وحشی.
- ترجمه اطواق الذهب زمخشری.
- صبح وصال به تقلید از گلستان.

سبک وصال

- استادی وصال در فنون شعر.
- حفظ بهترین نمونه های شعر کلاسیک در عین تقلید از پیشینیان.
- فقدان مضامین بکر در دیوان او.
- انباشتگی دیوان و از مدح بزرگان.

فروغي بسطامي و سبك او

-تخلص ابتدائي مسكين و تخلص نهايي فروغي.

-قرار گرفتن او در شمار یکی از بهترین غزل سرایان دوره اخیر در پیروی از سعدی.

-فقدان مضامین ابتکاری و وجود سوز و گداز عرفانی در شعر او.

سروش اصفهانی و آثار او

ملقب به خان و شمس الشعرا.

آثار: شمس المناقب در مدح پیامبر (ص) و....

روضه الانوار: ذکر فاجعه کربلا.

زینة المدایح: دیوانی در مدح خاندان رسالت.

قآآني شيرازي ۱

- ملقب به **حسان العجم** از سوي محمد شاه.
- داراي سبكي خاص مشهور به **سبك قآآني**.
- امتياز او در رواني و شيريني بيان از معاصران خود.
- معروف به **حضور ذهن و رواني طبع**.

قآآني ٢

- بدعت و نوآوري در تغزل و تشبيب.
- برخورداري از زباني غني و شيوا و تسلط كامل او بر الفاظ.
- اقتدار و هنر فراوان در ساختن **مسمط**.
- كمبود معاني و مضامين فلسفي و عرفاني در شعر او.

یغمای جندقی

- متخلص به مجنون و یغما.
- روشنفکری و بینش روشن او به روزگار خود.
- شهرت او به عنوان پیشاهنگ **طنزهای سیاسی** ادوار بعد.
- تحریر بسیاری از نامه ها به پارسی سره.

آثار یغما

- غزلیات معمولی بہ سبک و شیوہ قدما۔

- ہزلیات جالب ترین بخش اشعار او: سرداریہ، قصابیہ، احمداء،
خلاصہ الافتضاح۔

- اشعر یاس آلود، مراثی۔

محمود خان صبا

- مقلاذ عنصرى، فرخى و منوچهرى در قصیده.
- اشتمال اکثر قصايد او بر مدح.
- روانى و دل پذيرى بيان.
- اشتمال برخى از آثار او بر فوايد تاريخى.

فتح... خان شیبانی

- یکی از سخنوران فصیح و بلیغ قرن سیزدهم.

- وجود شکوه و گلایه از اوضاع نابسامان کشور در شعر او.

- تاثیر پذیری مستقیم آثار او از ارتباط با اروپا.

گفتار سوم

نثر نویسان معروف دوره اول قاجاریه

آثار قائم مقام

-دیوان: مشتمل بر سه هزار بیت.

-مثنوی جلاير نامه بر سبیل مزاح درباره غلام خود جلاير.

-منشآت، حاوي چند رساله و نامه هاي دوستانه.

سبک نشر قائم مقام ۱

- بیان شیرین و الفاظ دلپذیر و خوش آهنگ.
- کوتاهی جمله ها.
- اجتناب از قرینه سازی و تکرار.
- حذف زواید القاب و عبارات خسته کننده.

سبک قائم مقام ۲

- امساک از استشهاد به آیات و احادیث.
- صراحت لهجه.
- آوردن لغات و اصطلاحات جدید و عامیانه.
- ایجاز و جامعیت کلام.

فاضل خان گروسی

-متخلص به **راوی** و یکی از نویسندگان فصیح دوره.

-علاقه مند به سجع و عبارات طولانی.

-صاحب تذکره **انجمن خاقان** در ذکر احوال شاعران دوره
فتحعلی شاه.

آثار حاجي فرهاد ميرزا

- هداية السبيل: سفرنامه حج.
- زنبيل (مانند كشكول شيخ بهايي).
- جام جم در جغرافيا.
- فلك السعادة در هيئت و.....

سبک و آثار امیر نظام گروسی

- منشآت، چاپ کلیلہ و دمنہ.
- مهارت در ساده نویسی.
- خالی بودن کلام او از رکاکت و پیچیدگی.
- برخورداري کلام او از صفت سهل و ممتنع.

آثار محمد حسن خان اعتماد السلطنه ۱

- مرآت البلدان ناصري: در جغرافيا و تاريخ شهرهاي ايران.
- تاريخ منتظم ناصري: تاريخ عمومي بزرگي در سه جلد.
- خيرات حسان: در شرح احوال زنان معروف اسلام.
- المآثر و الآثار: شرح وقايع حكومت ناصر الدين شاه و علما و رجال دوره.

آثار اعتماد السلطنه ۲

- روزنامه خاطرات: خاطرات ۱۵ ساله اواخر عمر او.
- خوابنامه یا خواب خلسه: در انتقاد از وضع دربار و وزرا.
- بقال بازي در حضور: نمایشنامه.
- درر التيجان...: در تاریخ اشکانیان.

گفتار چہارم

تاریخ نویسی، تذکرہ ہا و کتب شرح احوال

تاریخ نویسی

کتاب تاریخی پس از صفویه، عموماً با انشای پیچیده و آوردن لغات نامانوس و فضل فروشی و خود نمایی توأم است و عموماً درباره سرگذشت سلاطین و امر است.

مآثر سلطانیه

از عبدالرزاق بیگ دنبلی خویی متخلص به مفتون در تاریخ سلطنت فتحعلی شاه، از لحاظ آگاهی به احوال اوایل قاجاریه و اقدامات عباس میرزا مفید است.

تاریخ نو

نوشته شاهزاده جهانگیر میرزا فرزند عباس میرزا و نوه فتحعلی شاه در دنباله کار عبدالرزاق بیگ و در قالب عباراتی فاقد تکلف بریده و بعضاً نادرست، کتاب حاوی اطلاعات مفید تاریخی است.

ناسخ التواريخ

تالیف محمد تقی فرزند لسان الملك کاشانی وی علاوه بر این کتاب تاریخ عالم را از دم تا بعثت نبی (ص) و خلفای راشدین و ائمه (حضرت فاطمه، امام حسن، امام حسین (ع)) نوشته است.

تاریخ قاجاریه یا تاریخ ناصری

اثر میرزا محمد تقی سپهر در تاریخ قاجاریه و سلطنت آغا محمد خان، فتحعلی شاه، محمد شاه، ناصر الدین شاه است و از حیث انشا مشابه ناسخ التواریخ است.

تاریخ تبریز

تالیف **نادر میرزا**، با استفاده از کتب تاریخی معتبر و سفرنامه های اروپاییان و شنیده های مولف، با نثری ساده و روان و در پاره ای موارد مغلّق، کتاب حاوی اطلاعاتی مفید درباره عادات و آداب مردم تبریز و آثار تاریخی است.

تذکرہ ہا

زینۃ المدایح: محمد صادق مروزی.

تذکرہ انجمن خاقان: فاضل خان گروسی.

گلشن محمد، سفینۃ المحمود، نقل مجالس، تذکرہ دلگشا، نگارستان
دارا، گنج شایگان و.....

مجمع الفصحا

نوشته رضا قلي خان هدايت جامع ترين و آخرين تذکره هاي
شاعران فارسي زبان.
ديگر آثار او: تذکره رياض العارفين، روضة الصفاي ناصري،
اجمل التواريخ، رياض المحبين، مظاهر الانوار و....

کتاب شرح احوال

روضات الجنات... تالیف موسوی خوانساری در ترجمه احوال
تعدادی از دانشمندان و فضلا و شعراي قدیم و جدید اسلام.

القصص العلماء

تالیف محمد بن سلیمان تنکابنی در شرح احوال ۱۵۳ تن از علمای شیعه از قرن ۴ تا سده ۱۳ هجری، تالیف کتاب در سال ۱۲۹۰ پایان یافته است.

گنج دانش

تذکره کاملی در اسامی بلاد و اماکن ایران و حوادث تاریخی و رجال مشهور است این کتاب در آغاز فهرستی از شهرها و منابع مورد استفاده مولف دارد.

نامه دانشوران

تذکره مفصل و وسیعی در شرح احوال و صفات و آثار رجال بزرگ و نامی اسلام است که گروهی از علما و فضلا در تالیف آن با هم همکاری کرده اند این کتاب یکی از منابع مهم تحقیق درباره معاریف اسلام است.

گفتار پنجم

چاپ و چاپخانه

چاپ و چاپخانه ۱

-اولین چاپخانه **عربی و فارسی** در ایران در اوایل قرن یازدهم هجری به وسیله کشیشان **کرملی** در اصفهان دایر شد.

-نخستین بار در زمان فتحعلی شاه قاجار و به همت عباس میرزا چند تن از ایرانیان با آموزش فن چاپ، دستگاه چاپ **سربی و سنگی** را به ایران آوردند.

چاپ و چاپخانه ۲

-نخستین کتابی که به حروف عربی در ایران چاپ شده رساله
فتحنامه قائم مقام بود.

-اولین مطبعه برای چاپ کتب فارسی در ایران به وسیله میرزا
صالح شیرازی در تبریز به کار افتاد.

روزنامه و روزنامه نویسی ۱

واژه روزنامه در بسیاری از کتب قدیمی به صورت **روزنامه** آمده است گفته اند که صاحب بن عباد، روزنامه داشته و وقایع ایام را در آن ثبت می کرده است.

روزنامه و... ۲

روزنامه به معنی کنونی ابتدا کاغذ اخبار نامیده می شد و نخستین روزنامه ها را دولت و به صورت اوراق کوچکی مشتمل بر اخبار و حوادث دولتی منتشر می کرد

روزنامه و... ۳

انتشار اولین روزنامه به صورت **اعلامنامه ای** به مدیریت میرزا صالح شیرازی بوده که صفحه اول آن به **اخبار ممالک شرقیه** و صفحه دوم آن **اخبار ممالک غربیه** اختصاص داشته است.

روزنامه وقایع اتفاقیه

- روزنامه ای هفتگی و مشتمل بر چهار تا هشت صفحه (با چاپ سنگی) حاوی اخبار و مقالات سودمند علمی بوده است.

- شماره نخستین آن به نام **روزنامه چه اخبار دار الخلافه تهران** به چاپ رسید (مشتمل بر اخبار دار الخلافه از شکار و سیاست و..).

روزنامه دولت علیه ایران

همان روزنامه وقایع اتفاقیه است که با تغییر نام به مدیریت **میرزا ابوالحسن خان صنیع الملک** اداره می شد، این روزنامه اضافه بر اخبار، تصاویری نیز داشته است.

روزنامه علمیه دولت علیه ایران

این روزنامه به مدت هفت سال و به سه زبان فارسی، عربی و فرانسوی منتشر می شد مندرجات آن مطالب علمی و اکتشافات جدید اروپاییان و به قلم **محمد حسین فروغی** بوده است.

روزنامه ملت سنیه ایران

نام دیگر روزنامه، **ملتی** بوده است مقالات آن بدون نام نویسندگان چاپ می شد و آرم ملی آن تصویر مسجد شاه بود ظاهراً اعتضاد السلطنه و پسر قانی نویسنده مقالات بوده اند.

روزنامه دولت ایران

این روزنامه در حقیقت زبان رسمی دولت بود و به اخبار، صدور فرامین، احکام عزل و نصب اختصاص داشت این روزنامه به مدت پنجاه و هفت سال انتشار یافته است.

دو روزنامه فرانسوي

ميرزا حسين خان سپهسالار جهت معرفي ايران به ملل خارجه به ياري **بارن دو نرمان** روزنامه اي را به زبان فرانسوي منتشر مي کرد اما به دليل دفاع از آزادي توقيف شد روزنامه ديگر **صدای ايران** بود (به مدت ۳ سال منتشر مي شد).

چند روزنامه دیگر پایتخت

روزنامه علمی: به مدیریت صنیع الدوله.

روزنامه دانش: به مدیریت مجیر الدوله.

ماهنامه شرف و شرافت: به مباشرت محمد حسن خان اعتماد السلطنه.

تربیت: به مدیریت محمد حسین فروغی.

جراید شهرستانها ۱

۱- روزنامه **ملتی**: قدیمی ترین روزنامه بعد از وقایع اتفاقیه که در تبریز و به صورت ماهانه منتشر می شد.

۲- **الحدید**: این روزنامه در تبریز با عنوان های متفاوت **مجاهد**، **ایران نو** و **عدالت** انتشار یافته است.

جرايد شهرستانها ۲

-روزنامه هفتگي ادب در تبريز به وسيله اديب الممالك فراهاني چاپ مي شد که مقالات علمي داشت و به تصاویر علما مزين بود.

-گنجينه فنون: نخستين مجله ايراني است که در تبريز توسط آزادي خواهان منتشر مي شد.

روزنامه هاي فارسي خارج از ايران

اختر:

اولين روزنامه به سبك جديد كه در استانبول به مدیریت آقا محمد طاهر تبريزي انتشار مي يافت به علت شهرت مقالات روشنفكران در اين روزنامه و گرايش مردم به آن، علاقه مندان به آن را اختري مذهب مي گفتند.

قانون

این روزنامه در لندن به وسیله میرزا ملکم خان ناظم الدوله با مطالبی ساده و مورد علاقه مردم انتشار می یافت این روزنامه در انقلاب فکری و نهضت سیاسی و اجتماعی ایران تاثیری عمده داشت.

حکمت

این روزنامه به مدیریت **میرزا مهدی خان تبریزی** در قاهره چاپ می شد نویسنده آن بر فارسی نویسی و آوردن جملات بدون ترکیبات عربی اصرار داشت و مقالات آن بسیار موثر بود.

ثريا

نشریه هفتگی که از سال ۱۳۱۶ در قاهره و به مدیریت میرزا علی محمد خان کاشانی چاپ می شد و مقالات آن بسیار تند بود.

پروزش

از روزنامه هاي خوب زبان فارسي كه به مدیریت میرزا
علي محمد خان كاشاني منتشر مي شد اسلوب نگارش آن
زيبا و مقالات آن بسيار موثر و در حقيقت يكي از موجبات
انقلاب فكري ايران بوده است.

حبل المتين

مشهورتر از بقيه روزنامه ها بود که در **کلکته** چاپ مي شد و آزادي بيشتري داشت يکي از امتيازات روزنامه آن بود که يکي از ثروتمندان با خريد شماره هايي از آن، روزنامه ها را براي علماي نجف و جاهاي ديگر مي فرستاد.

گفتار هفتم

آشنایی با دارالفنون

دارالفنون ۱

طرح ایجاد دارالفنون به تقلید از دارالفنون استانبول و در سومین سال سلطنت ناصر الدین شاه در سال ۱۲۶۶ ریخته شد و قرار بود هر فنی در آن تدریس شود، پس **دارالفنون** نام گرفت.

دارالفنون ۲

-طراحی دارالفنون به وسیله میرزا رضا مهندس باشی از میان افراد اعزامی به لندن جهت ادامه تحصیل (استاد فن بنا و قلعه سازی) انجام گرفت.

-دارالفنون نخستین آموزشگاه عالی قبل از پلی تکنیک بود.

دارالفنون ۳

- ارسال سفارشنامه از سوي امير كبير جهت استخدام معلم براي دارالفنون.

- ورود ۷ معلم اتريشي به ايران و برگزاري جشن افتتاح دارالفنون در سال ۱۲۶۸.

دارالفنون ۴

-حضور امیر کبیر در تبعید فین کاشان به هنگام افتتاح دارالفنون.

-به قتل رسیدن امیر قریب دو هفته پس از گشایش دارالفنون.

-توجه به ضرورت اخذ تمدن، احساس ضعف در همه شئون زندگی و لزوم تغییر اصول آموزش کهن به عنوان مبانی تاسیس دارالفنون.

کتابها و علوم رایج در دارالفنون

علوم رایج در دارالفنون عبارتند از:

طب، ریاضی، نظام، زبان های خارجی، مقدمات فارسی و عربی، رشته ادبیات.

کتاب هایی که در این مدرسه تدریس می شد ترجمه یا اقتباسی از زبان های اروپایی بود.

www.salampnu.com

سایت مرجع دانشجوی پیام نور

- ✓ نمونه سوالات پیام نور : بیش از ۱۱۰ هزار نمونه سوال همراه با پاسخنامه
- تستی و تشریحی
- ✓ کتاب ، جزوه و خلاصه دروس
- ✓ برنامه امتحانات
- ✓ منابع و لیست دروس هر ترم
- ✓ دانلود کاملاً رایگان بیش از ۱۴۰ هزار فایل مختص دانشجویان پیام نور

www.salampnu.com